

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çevre Kavramına İlişkin Metaforik Algıları

Metaphoric Comprehension of Training Teachers of Social Studies As Regards The Concept Of Environment

Elif MERAL, Birgül KÜÇÜK, Figen GEDİK

Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim dalı, Erzurum, Türkiye

Özet

Bu araştırmada, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının çevre kavramına ilişkin sahip oldukları metaforları ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2013-2014 öğretim yılında Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Anabilim Dalı'nda öğrenim gören 357 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırmada olgubilim deseni kullanılmıştır. Araştırmanın verileri öğretmen adaylarının "Çevre gibidir; çünkü cümlesini tamamlamasıyla elde edilmiştir. Verilerin analizinde içerik analizi çözümleme tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre öğretmen adayları çevre kavramına ilişkin 58 geçerli metafor üretmişlerdir. Bu metaforlar ortak özellikleri dikkate alınarak 11 kategori altında toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda, katılımcılar tarafından üretilen ilk beş metaforun insan (% 11,60), ev (% 7,73), aile (% 6,62), anne (% 5,52), çocuk (% 4,97) olduğu saptanmıştır.

Anahtar sözcükler: Çevre, metafor, öğretmen adayı

Abstract

In this study, revealing the metaphors about the concept of environment of the training teachers of social studies was aimed. Work group of the study consisted of 357 students studying in Atatürk University Kazım Karabekir Faculty of Education Social Studies Department. In the study, phenomenology pattern was used. The data of the study was obtained by making the students complete the sentence: "Environment is like...; because..." For analysing the data, the technique of content analyse was used. According to the findings of the study, teacher trainees produced 58 valid metaphors. These metaphors were classified under 11 categories. Following the study, top five metaphors produced by the participants were detected as human (11, 60%), home (7, 73%), family (6, 62%), mother (5, 52%) and child (4, 97).

Keywords: Environment, metaphor, teacher candidates

1. Giriş

Her toplumda farklı biçimde algılanan, bireysel ya da ulusal olmayan, evrensel bir nitelik taşıyan, kapsamı çok geniş olan (Yıldız, Sipahioğlu & Yılmaz, 2005) çevre sözcüğü köken olarak “environs” yani bir yeri çevreleyen veya çevresindeki alan anlamına gelmektedir (Atalay, 2004; Aydın, 2011). Çevre; belirli bir zamanda dolaylı ya da dolaysız olarak kişiyi etkileyen ferdin maddi, manevi gelişmesini ve yaşam koşullarını belirleyen biyolojik, coğrafi ve toplumsal etkenlerin toplamıdır (Cansaran & Darçın, 2008).

Bireyler, yaşamlarını sürdürdükleri dünyayı birbirinden çok farklı boyutlarda algırlar ve zihinlerinde kendilerine özgü bilişsel yapılar oluştururlar. Bu farklılık, bireylerin yaşları, ilgi alanları, eğitim düzeyleri, zihinsel kapasiteleri, yaşadıkları ortamdaki uyaranlar gibi birbirinden farklı ve çeşitli faktörlere bağlı olarak ortaya çıkabilir (Tunçel, 2002). Bu bağlamda çevre eğitiminde önemli bir yeri olan sosyal bilgiler dersinin uygulayıcısı olan ve gelecek nesillerin yetiştirilmesinde önemli görevler üstleneceği kabul edilen öğretmen adaylarının çevreye yönelik algılarının bilinmesi önem taşımaktadır. Noyes (2004), öğretmen adaylarının algı, tutum ve inançlarının incelenmesinin öğretmen eğitimi çalışmalarının temel amaçlarından biri olduğunu ve elde edilen sonuçların mesleki uygulamalara yön vererek öğretmen adaylarının profesyonel gelişimlerine katkı sağladığı için önemli olduğunu belirtmiştir. Olayların oluşumu ve işleyişi hakkında düşüncelerimizi yapılandırın, yönlendiren ve kontrol eden en güçlü zihinsel araçlardan biri olarak ifade edilen metaforların (Saban, Koçbeker & Saban, 2006; Naıçacı & Bektaş, 2012) sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevreye yönelik algılarının ortaya çıkarılmasında etkili olduğu kabul edilebilir.

Metafor kelime olarak, Grekçe “Metapherein” kelimesinden türetilmiş olup, meta(değiştirmek) ve pherein (taşımak) sözcüklerinin birleşmesiyle oluşturulmuştur (Levine, 2005). İki nesne veya kavramı birbirine bağlayan dilsel bir araç olan metafor, bir yaşantı alanından diğerine bir geçiş veya karşılaştırma yapmak üzere iki değişik fikir veya kavramın bağlantılandığı sembolik bir dil yapısı olarak kabul edilmektedir. Metaforlar günlük konuşma dilinde isim, fiil veya niteleyiciler olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Palmquist, 2001). Metaforlar insanların bir düşüncüyü anlatabilmesi için yaygın olarak kullandıkları bir yapıdır (Pratte, 1981, Akt. Gültekin, 2013).

Metafor doğal bir fenomendir. Düşüncenin ve dilin doğal bir parçası olan kavramsal ve dilbilimsel metaforların oluşumu bireyin fiziksel, sosyal ve kültürel çevresi ile etkileşimine bağlı olarak değişmektedir (Saban, 2004; Çubukçu, 2008; Koçoğlu, Aküzüm & Ekici, 2014). Bir kavram olarak metafor bir bireyin yüksek düzeyde soyut, karmaşık veya kuramsal bir olguyu anlamada ve açıklamada başvurabileceği güçlü bir zihinsel araç olarak değerlendirilmektedir (Saban, Koçbeker & Saban, 2006). Zihinsel metafor teorisine göre, metaforlar insanların gerçeğe ve dünyaya ilişkin düşüncelerini şekillendiren temel zihinsel modellerden biridir. Bu yönüyle metaforlar, bireylerin soyut veya karmaşık olan olguları daha somut veya tecrübe edilen olgularla karşılaştırmalarını ve bu sayede de bilinmeyen olgulara ilişkin anlayış geliştirmelerini sağlarlar (Ocak & Gündüz, 2006).

Metafor günümüzde, daha ziyade söylemi süslemeye yönelik bir söz sanatı ola-

rak bilinmekle birlikte, metafor kullanımı genel olarak dünyayı kavrayışımıza yardım eden bir düşünme ve görme biçimi anlamına gelmektedir. Bilimsel araştırmalar göstermiştir ki metaforik düşünme biçimi, dil ve bilim üzerinde olduğu kadar, insanın günlük yaşamında kendini ifade edişi üzerinde de biçimlendirici bir etki yapmaktadır (Morgan, 1998).

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının “Çevre” kavramına ilişkin sahip oldukları algıları metaforlar aracılığıyla ortaya çıkarmaktır. Bu genel amaç çerçevesinde, aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Sosyal Bilgiler öğretmen adayları “Çevre” kavramına ilişkin sahip oldukları algıları hangi metaforlar aracılığıyla açıklamaktadır?
2. “Çevre” kavramına ilişkin olarak Sosyal Bilgiler öğretmen adayları tarafından ileri sürülen metaforlar, ortak özellikleri bakımından, hangi kategoriler altında toplanmaktadır?

2. Yöntem

Bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden “*olgubilim*” kullanılmıştır. Olgubilim (fenomenoloji) deseni, farkında olduğumuz ama derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgubilim, bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için uygun bir araştırma zemini oluşturur. Olgubilim araştırmaları nitel araştırmanın doğasına uygun olarak kesin ve genellenebilir sonuçlar ortaya koymayabilir. Ancak bir olguyu daha iyi tanımamıza yardımcı olacak sonuçlar sağlayacak örnekler, açıklamalar ve yaşantılar ortaya koyabilir (Yıldırım & Şimşek, 2011).

2.1. Çalışma Grubu

Bu araştırma, 2013-2014 akademik yılında Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı’nda öğrenim gören toplam 357 öğretmen adayının katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Bu katılımcılardan 176’sı boş ve geçersiz metafor ürettiklerinden çalışma grubundan çıkarılmışlardır. Öğretmen adaylarının demografik özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Demografik Bilgilerine Ait Frekans ve Yüzde Dağılımları

		Kız	Erkek	Toplam
Cinsiyet	n	111	70	181
	%	61.32	38,67	100

2.2. Verilerin Toplanması

Araştırma verileri, yarı yapılandırılmış açık uçlu soru formu aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının “çevre” kavramına iliş-

kin sahip oldukları metaforları ortaya çıkarmak için, öğretmen adaylarının her birine “Çevre..... gibidir; çünkü” ifadesinin yazılı olduğu boş bir form verilmiştir. Öğrencilerden bu ifadeyi kullanarak ve sadece tek bir metafor üzerinde yoğunlaşarak, düşüncelerini dile getirmeleri istenmiştir. Metaforların kullanıldığı çalışmalarda “gibi” sözcüğü genel olarak zihinsel imgenin konusu ve zihinsel imgenin kaynağı arasındaki bağı daha iyi açıklamak için kullanılırken “çünkü” sözcüğü ise üretilen metaforlara mantıksal dayanak sağlamak amacıyla kullanılır (Saban, 2009). Öğretmen adaylarının “çevre” kavramıyla ilgili yazmış olduğu metaforlar ve bunlara getirdikleri açıklamalar veri kaynağını oluşturmuştur. “Çevre.....gibidir” ifadesiyle öğrencinin kavramı nasıl algıladığı, “çünkü...” kısmıyla da algıladığı kavramı nasıl ifade ettiği ortaya konulmuştur.

2.3. Verilerin Analizi

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre kavramına ilişkin oluşturdukları metaforların belirlenmesi amacıyla, öğretmen adaylarına verilen formdan elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Verilerin analizinde öncelikle çalışma grubu tarafından “çevre” kavramına ilişkin üretilen metaforların alfabetik sıraya göre geçici bir listesi oluşturulmuştur. Araştırmanın amacı doğrultusunda öğretmen adaylarının cevaplamış oldukları formlarda belli bir metaforun net bir şekilde dile getirilip getirilmediği incelenerek anlamsız, geçersiz olduğu düşünülen formlar (176) araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Araştırma kapsamı dışında bırakılan formların ayıklanmasından sonra, toplam 58 geçerli metafor elde edilmiştir. Daha sonra her metaforu temsil eden katılımcıların doldurdıkları formlardan birer örnek metafor ifadesi seçilmiştir. Böylece metaforun her biri için onu en iyi temsil ettiği varsayılan katılımcı metafor imgelerinin derlenmesiyle birlikte bir “örnek metafor listesi” oluşturulmuştur. Örnek metafor listesi dikkate alınarak katılımcılar tarafından üretilen her metafor; konusu, kaynağı ve metaforun konusu ile kaynağı arasındaki ilişki bakımlarından analiz edilerek, her metafor imgesi belli bir tema ile ilişkilendirilerek toplam 11 farklı kavramsal kategori oluşturulmuştur. Bulgularımız doğrultusunda çalışmada Aydın (2011)’ın oluşturduğu (çeşitlilik, yaşam, önem, yansıtıcılık, korunma, mutluluk ve huzur, sevgi, güzellik) kategoriler kullanılmıştır. Bu kategorilere ek olarak da fonksiyonellik, belirsizlik, ölçülülük kategorileri oluşturulmuştur.

Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla 11 kavramsal kategori altında verilen metaforların, söz konusu bir kavramsal kategoriye teyit edip etmediği amacıyla uzman görüşüne başvurulmuştur. Bu amaç doğrultusunda uzman kişiye iki liste verilmiştir. (58 örnek metaforun alfabetik sıraya göre dizili olduğu bir liste ile 11 temanın adlarını içeren bir liste). Uzmanın bu iki listeyi kullanarak hiçbir metaforu ve kavramsal kategoriye dışarıda bırakmayacak şekilde eşleştirmesi istenmiştir. Daha sonra araştırmacılar ve uzmanlar arasındaki görüş birliği ve ayrılıkları dikkate alınarak araştırmacının güvenirliliği Miles ve Huberman’ın (1994) formülü (Güvenirlilik = Görüş birliği / Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı x 100) kullanılarak hesaplanmıştır. Nitel çalışmalarda, uzman ve araştırmacı değerlendirmeleri arasındaki uyumun %90 ve üzeri olduğu durumlarda arzu edilen düzeyde bir güvenirlilik sağlanmış olmaktadır (Saban, 2008). Bu doğrultuda yapılan güvenirlilik analizi sonucunda çalışmanın güvenirliliği 0.93 olarak hesaplanmıştır.

Toplam 58 metaforun belirlenmesinden ve bu metaforların oluşturduğu 11 kavramsal kategorinin geliştirilmesinden sonra bütün veriler bilgisayar ortamına aktarıldıktan sonra 58 metaforu ve 11 kavramsal kategoriye temsil eden katılımcı sayısı (f) ve yüzdesi (%) hesaplanmıştır. Katılımcılardan bazıları ürettikleri metaforun gerekçesini birden fazla nedenle ifade ettikleri için aynı metafor farklı kavramsal kategori altında belirtilmiştir.

3. Bulgular

Öğretmen adaylarının algılarına dayalı olarak çevre kavramına ilişkin toplam 58 adet metafor saptanmıştır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu tarafından geliştirilen ilk beş metaforun sırasıyla; İnsan % 11,60 (21), Ev % 7,73 (14), Hayat % 7,18 (13), Aile % 6,62 (12), Anne % 5,52 (10) olduğu görülmektedir. Araştırmada elde edilen metaforlardan 37 tanesi ise sadece bir katılımcı tarafından üretilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının çevre kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforların frekansları (f) ve yüzde (%) değerleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmen Adaylarının Çevre Kavramına İlişkin Ürettikleri Metaforların Frekans ve Yüzde Dağılımları

Metafor Adı	f	%	Metafor Adı	f	%
Ağaç	2	1,10	İç organlar	1	0,55
Aile	12	6,62	İnsan	21	11,60
Akciğer	1	0,55	Kalem	1	0,55
Akvaryum	2	1,10	Kalkan	1	0,55
Anakucağı	2	1,10	Kalp	1	0,55
Anatomi	1	0,55	Kitap	5	2,76
Anne	10	5,52	Kova	1	0,55
Araba	1	0,55	Kültür	1	0,55
Arkadaş	1	0,55	Laboratuvar	1	0,55
Aşk	1	0,55	Makine	1	0,55
Ateş	2	1,10	Metabolizma	1	0,55
Ayna	5	2,76	Narkoz	3	1,65
Baba	2	1,10	Nefes	4	2,20
Bahçe	1	0,55	Okyanus	1	0,55
Başarı	1	0,55	Organizma	3	1,65
Beyaz kağıt	3	1,65	Ruh hali	3	1,65
Cam	2	1,10	Saat	1	0,55
Çiçek	3	1,65	Sevgili	1	0,55
Çocuk	9	4,97	Sınav	3	1,65
Çöp kutusu	1	0,55	Solunum	1	0,55
Defter	1	0,55	Su	5	2,76
Deniz	1	0,55	Şiir	1	0,55
Eğitim	1	0,55	Tarla	1	0,55
Ev	14	7,73	Uzay	1	0,55
Evren	2	1,10	Üniversite	1	0,55

Metafor Adı	f	%	Metafor Adı	f	%
Fabrika	1	0,55	Vücut	1	0,55
Film	1	0,55	Yapboz	2	1,10
Hava	1	0,55	Yaşam	2	1,10
Hayat	13	7,18	Yemek	1	0,55

Öğretmen adayları tarafından üretilen 58 metafor toplam 11 kategori altında toplanmıştır. Bu kategorilerden yansıtıcılığın ifadesi olarak çevre kategorisi %22,65 (41) ile en yüksek, mutluluk ve huzurun ifadesi olarak çevre ve sevginin ifadesi olarak çevre ise %1,10 (2) ile en az metafora sahiptir. Öğretmen adayları tarafından üretilen metaforların ait oldukları kategoriler frekans (f) ve yüzde (%) değerleri ile birlikte Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Öğretmen Adayları Tarafından Üretilen Metaforların Ait Oldukları Kategoriler

Kategoriler	Metaforlar	f	%
Çeşitlilik	Çöp kutusu, ağaç, insan, akvaryum, evren, kitap, okyanus, üniversite, bahçe, yemek, deniz	38	20,99
Yaşam	Kalp, yaşam, nefes, solunum, akciğer, hayat, hava, deniz	24	13,25
Önem	Ağaç, insan, ev, çocuk, sınav, sevgili, anatomi, çiçek	54	29,83
Yansıtıcılık	Kalem, şiir, insan, kültür, ayna, kitap, tarla, ruh hali, film, defter, kova	41	22,65
Korunma	Anakucağı, aile, anne, baba, kalkan	27	14,91
Mutluluk ve Huzur	Aşk, arkadaş	2	1,10
Sevgi	Cam, anne, baba	2	1,10
Güzellik	Yapboz, beyaz kağıt	5	2,76
Fonksiyonellik	Vücut, eğitim, organizma, saat, fabrika, makine, başarı, iç organlar, metabolizma, laboratuvar, araba	13	7,18
Belirsizlik	İnsan, sınav, uzay	25	13,81
Ölçülülük	Narkoz, ateş	5	2,76

3.1. Çevre Kavramına İlişkin Kategorilere Ait Bulgular

Çeşitliliğin İfadesi Olarak Çevre

Çöp kutusu, ağaç, insan, akvaryum, evren, kitap, okyanus, üniversite, bahçe metaforlarının yer aldığı çeşitliliğin ifadesi olarak çevre kategorisi 38 öğretmen adayı tarafından kullanılmıştır. Bu metaforlardan insan metaforu 21 öğretmen adayı tarafından en fazla üretilen metafordur. Aşağıda bu kategoride bulunan bazı öğretmen adaylarının ifadelerine yer verilmiştir.

“Çevre ağaç gibidir. Çünkü her dalında farklı bir dünya vardır” [ÖA/108].

“Çevre akvaryum gibidir. Çünkü içerisinde birçok canlı yaşar” [ÖA/30].

“Çevre üniversite gibidir. Çünkü içinde her çeşit insan bulunur” [ÖA/131].

“Çevre bahçe gibidir. Çünkü içinde her şeyi barındırır” [ÖA/124].

Yaşamın İfadesi Olarak Çevre

Çevreyi yaşamın ifadesi olarak algılayan 24 öğretmen adayı kalp, yaşam, nefes, solunum, akciğer, hayat, hava, deniz metaforlarını üretmişlerdir. Bu metaforlardan *hayat* metaforu 13 öğretmen adayı tarafından en fazla üretilen metafordur. *Nefes* metaforu 4, *yaşam* metaforu 2, *kalp*, *solunum*, *hava*, *deniz* metaforları ise birer öğretmen adayı tarafından üretilmiştir. Aşağıda bu kategoride bulunan bazı öğretmen adaylarının ifadelerine yer verilmiştir.

“Çevre kalp gibidir. Çünkü kalp olmadan yaşam mümkün değildir” [ÖA/39].

“Çevre nefes gibidir. Çünkü nefes bizim için en önemli olan şeydir” [ÖA/84].

“Çevre akciğer gibidir. Çünkü onunla nefes alınır” [ÖA/70].

Önemin İfadesi Olarak Çevre

Bu kategoride yer alan metaforlarda öğretmen adayları çevrenin önemini belirtmişlerdir. Bu kategori *ağaç*, *insan*, *ev*, *çocuk*, *sınav*, *sevgili*, *anatomi*, *çiçek* metaforlarından oluşmaktadır. Bu metaforlardan *insan* metaforu 21 öğretmen adayı tarafından en fazla üretilen metafordur. *Sevgili* ve *anatomi* ise birer öğretmen adayı tarafından kullanılmıştır. Aşağıda bu kategoride bulunan bazı öğretmen adaylarının ifadelerine yer verilmiştir.

“Çevre ağaç gibidir. Çünkü bakarsan büyür bakmazsan ölür” [ÖA/49].

“Çevre çocuk gibidir. Çünkü ilgi, alaka, değer bekler” [ÖA/3].

“Çevre insan gibidir. Çünkü ne kadar değer verirsek o kadar değerli olur” [ÖA/10].

Yansıtıcılığın İfadesi Olarak Çevre

Çevreyi yansıtıcılığın ifadesi olarak gören öğretmen adaylarının geliştirdiği metaforlar *kalem*, *şiir*, *kültür*, *ayna*, *kitap*, *tarla*, *ruh hali*, *film*, *defterdir*. Öğretmen adayları tarafından üretilen 9 metafordan *ayna* ve *kitap* metaforunun 5, *ruh hali* metaforunun 3, diğer metaforların ise birer katılımcı tarafından üretildiği görülmektedir. Aşağıda bu kategoride bulunan bazı öğretmen adaylarının ifadelerine yer verilmiştir.

“Çevre şiir gibidir. Çünkü şiir de çevre gibi yalansızdır” [ÖA/40].

“Çevre ruh hali gibidir. Çünkü nasıl görürsen öyledir” [ÖA/53].

“Çevre defter gibidir. Çünkü deftere ne yazarsan onu okursun” [ÖA/50].

“Çevre tarla gibidir. Çünkü tarlaya ne ekersen onu biçersin” [ÖA/162].

Korunmanın İfadesi Olarak Çevre

Anakucağı, anne, baba, aile, kalkan olmak üzere 5 metaforun üretildiği korunma kategorisinde en fazla aile metaforu 12 katılımcı tarafından üretilmiştir. Diğer metaforların ise sırasıyla *anne* (10), *anakucağı* (2), *baba* (2), *kalkan* (1) olduğu görülmektedir. Aşağıda bu kategoride bulunan bazı öğretmen adaylarının ifadelerine yer verilmiştir.

“Çevre aile gibidir. Çünkü insanı korur, sarıp, sarmalar” [ÖA/5].

“Çevre anne gibidir. Çünkü bizi besler, büyütür, üzerimizi örter, barındırır, korur, her türlü ihtiyacımızı karşılar” [ÖA/7].

“Çevre baba gibidir. Çünkü insanı korur, kollar” [ÖA/132].

“Çevre anakucağı gibidir. Çünkü kendisine gelen herkese kucak açar” [ÖA/166].

Mutluluk ve Huzurun İfadesi Olarak Çevre

Çevreyi mutluluk ve huzurun ifadesi olarak gören öğretmen adaylarının *aşk* ve *arkadaş* metaforlarını ürettikleri saptanmıştır. Bu metaforlar birer öğretmen adayı tarafından üretilmiştir. Aşağıda bu kategoride bulunan öğretmen adaylarının ifadelerine yer verilmiştir.

“Çevre aşk gibidir. Çünkü umut doludur” [ÖA/139].

“Çevre arkadaş gibidir. Çünkü maddi manevi huzur verir, dertlerini dinler” [ÖA/81].

Güzelliğin İfadesi Olarak Çevre

Öğretmen adaylarının güzelliğin ifadesi olarak çevre kavramına ilişkin ürettikleri metaforlar *yapboz, beyaz kağıttır*. Aşağıda bu kategoride bulunan öğretmen adaylarının ifadelerine yer verilmiştir.

“Çevre yapboz gibidir. Çünkü parçaları korur, doğru yerleştirirsen ortaya güzel bir görüntü çıkar” [ÖA/55].

“Çevre beyaz kâğıt gibidir. Çünkü güzel şeyler yaparsak güzelleşir” [ÖA/102].

Fonksiyonelliğin İfadesi Olarak Çevre

Bu kategori *vücut, eğitim, organizma, saat, fabrika, makine, başarı, iç organlar, metabolizma, laboratuvar, araba* metaforlarından oluşmaktadır. Bu metaforlardan *organizma* metaforu 3, diğer metaforlar birer katılımcı tarafından üretilmiştir. Aşağıda bu kategoride bulunan bazı öğretmen adaylarının ifadelerine yer verilmiştir.

“Çevre vücut gibidir. Çünkü her organın ayrı bir işlevi vardır” [ÖA/32].

“Çevre saat gibidir. Çünkü bütün unsurlar birbirleriyle ilişkilidir ve birbirini

takip eder” [ÖA/149].

“Çevre iç organlar gibidir. Çünkü birinin çalışmaması ötekileri etkiler” [ÖA/125].

“Çevre metabolizma gibidir. Çünkü bozulmaması için bir düzen olmalıdır” [ÖA/100].

Belirsizliğin İfadesi Olarak Çevre

İnsan, sınav, uzay metaforları belirsizliğin ifadesi olarak çevre kategorisinde yer almıştır. Katılımcılar tarafından en fazla üretilen metafor *insan* (21)'dir. *Sınav* metaforu 3, *uzay* metaforu ise bir katılımcı tarafından üretilmiştir. Aşağıda bu kategoride bulunan bazı öğretmen adaylarının ifadelerine yer verilmiştir.

“Çevre insan gibidir. Çünkü karmaşık, öznel bir yapıdadır” [ÖA/76].

“Çevre sınav gibidir. Karşımıza ne çıkacağını belli değildir” [ÖA/4].

“Çevre uzay gibidir. Bilinmedik derinlikleri, keşfedilmemiş yönleri vardır” [ÖA/135].

Ölçülülüğün İfadesi Olarak Çevre

Çevreyi ölçülülüğün ifadesi olarak gören öğretmen adaylarının *ateş ve narkoz* metaforlarını ürettikleri saptanmıştır. Aşağıda bu kategoride bulunan bazı öğretmen adaylarının ifadelerine yer verilmiştir.

“Çevre narkoz gibidir. Çünkü fazla verilince ölüme yol açar. Az verilince insan bedeni uyarıcılara açık olduğundan acı verir” [ÖA/116].

“Çevre ateş gibidir. Çünkü doğru kullanıldığında sana yoldaş olur, yanlış kullanıldığında insanı yakan bir volkan/düşman olur” [ÖA/118].

Sevginin İfadesi Olarak Çevre

Anne, baba, cam metaforları sevginin ifadesi olarak çevre kategorisinde yer almıştır. Katılımcılar tarafından en fazla üretilen metafor *anne* (10)'dir. Diğer metaforlar ise 2 katılımcı tarafından üretilmiştir. Aşağıda bu kategoride bulunan bazı öğretmen adaylarının ifadelerine yer verilmiştir.

“Çevre anne gibidir. Çünkü anneyi nasıl kırıp ona zarar vermiyorsak çevreye de zarar veremeyiz” [ÖA/109].

“Çevre baba gibidir. Çünkü sen ona zarar versen de o senden vazgeçemez” [ÖA/173].

“Çevre cam gibidir. Çünkü kırılınca bir daha yapılmaz” [ÖA/28].

4. Sonuç

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının “çevre” kavramına ilişkin sahip oldukları algıları metaforlar aracılığıyla ortaya çıkarmayı amaçlayan bu araştırmanın bulgularına göre, öğretmen adayları çevre kavramına ilişkin 58 geçerli metafor üretmişlerdir. Öğretmen adaylarının farklı metaforlar üretmiş olduğu bulgusu “çevre” kavramına yönelik Aydın (2011)’in çalışmasında 92 farklı metafora ve Kaya, Coşkun ve Aydın (2010)’in çalışmalarında 60 farklı metafora ulaştığı bulgusunu desteklemektedir. Çevre kavramı ile ilgili birbirinden farklı metafor üretilmesi şu şekilde açıklanabilir: İnsanın çevre ile ilişkisi herkesin kendi kafasındaki dünya imajına dayanır. Her birey zihninde daha önceden edindiği bilgilerden ve deneyimlerden, hayal gücünden oluşturduğu bir çevre imajı taşımaktadır. İçinde yaşanılan, ziyaret edilen yerler, kitaplardan bilinen, sanat eserlerinde görülen, hayal gücüyle ve fantaziyle yaratılan yerler zihindeki doğa imajına ayrı ayrı katkıda bulunurlar (Tümertekin ve Özgüç.). Metaforların oluşumu da bireylerin fiziksel, sosyal ve kültürel çevresi ile etkileşimine bağlı olarak değişmektedir (Saban, 2004; Çubukçu, 2008; Koçoğlu, Aküzüm ve Ekici, 2014). Ayrıca “çevre” kavramına ilişkin çok fazla metafor üretilmesinin “çevre” kavramının kapsamının geniş, kısmen karışık ve soyut olmasından ileri geldiği söylenebilir. Çünkü metaforlar bireylerin yüksek düzeyde soyut, karmaşık veya kuramsal bir olguyu anlamada ve açıklamada başvurabileceği güçlü bir zihinsel araç olarak değerlendirilmektedir (Saban, Koçbeker ve Saban, 2006).

Sosyal Bilgiler öğretmen adayları tarafından çevre kavramına ilişkin en çok tercih edilen metaforların sırasıyla; insan % 11,60 (21 öğretmen adayı), ev % 7,73 (14 öğretmen adayı), hayat % 7,18 (13 öğretmen adayı), aile % 6,62 (12 öğretmen adayı) ve anne % 5,52 (10 öğretmen adayı) olduğu görülmektedir. Araştırmada elde edilen metaforlardan 33’ü ise sadece bir katılımcı tarafından üretilmiştir. Aydın (2011)’in çalışmasında öğrenciler tarafından “çevre” kavramına ilişkin en çok tercih edilen metaforlar *hayat* (77 öğrenci), *nefes* (29 öğrenci), *evimiz* (28 öğrenci) ve *yaşamdır* (18 öğrenci).

Sosyal Bilgiler öğretmen adayları tarafından üretilen 58 metafor toplam 11 farklı kategori altında toplanmıştır. Buna göre “çevre” kavramını öğretmen adaylarının % 29,83’ünün “önemin” ifadesi, % 22,65’inin “yansıtıcılığın” ifadesi, % 20,99’unun “çeşitliliğin” ifadesi, % 14,91’inin “korunmanın” ifadesi, % 13,25’inin “yaşamın” ifadesi, % 13,81’inin “belirsizliğin” ifadesi, %17,18’inin “fonksiyonelliğin” ifadesi, % 2,76’sının “ölçülülüğün” ifadesi, % 2,76’sının “güzelliğin” ifadesi, % 1,10’unun “mutluluk ve huzurun” ifadesi, 1,10’unun sevginin” ifadesi olarak algıladıkları görülmüştür. Bu sonucu destekleyen Aydın (2011)’nin çalışmasında Karabük Üniversitesi öğrencilerinin “çevre” kavramına yönelik sahip oldukları metaforlar 10 farklı kavramsal kategoride toplanmıştır. Buna göre “çevre” kavramını, üniversite öğrencilerinin %27.5’i “yaşamın” ifadesi, %21’i “önemin” ifadesi, %15’i “yansıtıcılığın” ifadesi, %9’u “mekanın” ifadesi, %8.25’i “korunmanın” ifadesi, %7.75’i “mutluluğun ve huzurun” ifadesi, %5.75’i “sevginin” ifadesi, %2.75’i “güzelliğin” ifadesi, %2’si “kirliliğin” ifadesi ve %1.25’i “çeşitliliğin” ifadesi olarak algıladıkları görülmüştür. Bu sonucu destekleyen bir başka çalışmada (Kaya, Coşkun ve Aydın, 2010), lise öğrencileri “çevre” kavramına ilişkin toplam 60 geçerli metafor üretmişlerdir. Bu metaforlar ortak özellikleri bakımından irdelenerek 7 farklı kavramsal kategori (*kirliliğin, güzelliğin, yaşamın, mekânın, önemin,*

yansımanın ve çeşitliliğin ifadesi olarak çevre) altında toplanmıştır. Bu araştırmadan elde edilen yaşam, önem, yansıtıcılık, korunma, mutluluk ve huzur, sevgi, güzellik ve çeşitliliğin ifadesi olarak çevre kategorileri Aydın'ın her iki çalışması ile paralellik gösterirken, fonksiyonellik, belirsizlik ve ölçülülüğün ifadesi olarak çevre kategorilerinin ise onlardan farklılaştığı görülmektedir.

Çalışma sonunda elde edilen metaforlar, çevre kavramının nasıl algılandığına dair güçlü ipuçlarıdır. Sosyal Bilgiler dersinin “Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.”(Bilgili, 2010) genel amacı çevre eğitimine önemli görevler yüklemektedir. Bu nedenle Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının gelecekte üstlenecekleri görevde kendi öğrencileri için rol-model olacaklarından, eğitim fakültelerinde çevre eğitimi konusunda daha bilinçli bireylerin yetiştirilmesine yönelik gerekli düzenlemelerin yapılması etkili sonuçlar verebilir.

Metaforlar bireylerin belli bir olguya ait sahip oldukları zihinsel imgeleri tespit etmede, anlamada ve açıklamada bir araştırma aracı olarak kullanılabilmesi gibi “çevre” gibi soyut ve çok boyutlu kavramlara ilişkin algılamaların belirlenmesi sürecinde zihinsel imgeleri açığa çıkarmada işe koşulabilir.

5. Kaynakça

- Atalay, İ. (2004). *Doğa bilimleri sözlüğü*. İzmir: Meta Basımevi.
- Aydın, F. (2011). Üniversite öğrencilerinin çevre kavramına ilişkin metaforik algıları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 16(26), 25-43.
- Bilgili, A.S. (2010). Geçmişten günümüze sosyal bilgilerin temelleri. (Ed. Ali Sinan Bilgili). *Sosyal bilgilerin temelleri*. Ankara: Pegem Akademi, 1-34.
- Cansaran, A., & Darçın, E. (2008). Çevre eğitimi. (Ed. Orçun Bozkurt), Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Çubukçu, Z. (2008). “İlköğretim ve ortaöğretimdeki öğrenci ve öğretmenlerin öğretmen kavramına ilişkin ileri sürdükleri metaforlar”. *International Conference On Educational Science, Ices'08*.
- Gültekin, M. (2013). İlköğretim Öğretmen adaylarının eğitim programı kavramına yükledikleri metaforlar. *Eğitim ve Bilim (Education and Science)*, 38, No 169.
- Kaya, H., Çoşkun, M., & Aydın, F. (2010). The analysis of high school student's perceptions towards “environmen” concept. *African Journal of Agricultural Research*, 5(13), 1591-1597.
- Koçoğlu, E., Aküzüm, C., & Ekici, Ö. (2014). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin “yaygın eğitim” kavramına ilişkin sahip oldukları mental imgeler. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2), 975-991.
- Levine, P. M.(2005). Metaphors and images of classrooms, kappa delta pi record, indianapolis: v: 41, n: 4, pages 172.
- Morgan, G. (1998). Yönetim ve örgüt teorilerinde metafor. (Çeviren: G. Bulut), İstanbul: MESS Yayın No:280.
- Nalçacı, A., & Bektaş, F. (2012). Öğretmen adaylarının okul kavramına ilişkin algıları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 13(1), 239-258.

- Noyes, A. (2004). Producing mathematics teachers: A sociological perspective. *Teaching Education, 15* (3), 243–256.
- Ocak, G., & Gündüz, M. (2006). Eğitim fakültesini yeni kazanan öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleği dersini almadan önce ve aldıktan sonra öğretmenlik mesleği hakkındaki metaforlarının karşılaştırılması. *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 2*(8).
- Palmquist, R. A. (2001). Cognitive style and users' metaphors for the web: an exploratory study. *The Journal of Academic Librarianship, 27* (1), 24–32.
- Pratte, R. (1981). Metaphorical models and curriculum theory. *Curriculum Inquiry, 11* (4), 07- 320.
- Saban, A. (2004). “Giriş düzeyindeki sınıf öğretmeni adaylarının “öğretmen” kavramına ilişkin ileri sürdükleri metaforlar”. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 2*(2), 131-155.
- Saban, A., Koçbeker, B. N., & Saban, A. (2006). Öğretmen adaylarının öğretmen kavramına ilişkin algılarının metafor analizi yoluyla incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri / Educational Sciences: Theory & Practice, 6*(2) 461-522.
- Tuncel, H. (2002). Türk öğrencilerin zihin haritalarında islam ülkeleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12*(2), 83-103.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, K., Sipahioğlu, Ş., & Yılmaz, M. (2005). Çevre bilimi. Ankara: Gündüz Yayıncılık.

Expanded Summary

Objective of the Study

The objective of this study is to reveal the perceptions of teacher trainees about the concept of “Environment” through metaphors. In the scope of this general object, answers for the following questions were looked for:

1. How do Teacher Trainees of social sciences explain the perceptions they have about the concept of “environment” through metaphors?

2. In terms of their common features, which categories are the metaphors which were mentioned by the Teacher Trainees of Social Studies about the concept of “Environment” assigned to?

Method

In this study, “phenomenological method”, one of the patterns of qualitative research, was used. Phenomenology pattern focuses on the phenomenon of which we are aware of but do not have a profound and detailed perception. (Yıldırım and Şimşek, 2011).

Work Group

This study was carried out with the participation of 357 teacher trainees studying in Atatürk University Kazım Karabekir Education Faculty Teaching of Social Sciences Department, in 2013 – 2014 Education Years.

Analysis of the Data

For the aim of defining the metaphors that social studies teacher trainees formed about the concept of environment, the data obtained from the forms given to the teacher trainees was analyzed through content analyze. During the analysis of the data, a temporary list of the metaphors by the work group about the concept of “environment” in alphabetical order was formed. In accordance with the object of the research, the forms answered by the teacher trainees were checked to see whether a certain metaphor was mentioned clearly or not, and so, the forms thought to be meaningless, invalid (176) were left out of the scope of the study. Later, each metaphor produced by the participants (58) were analyzed in terms of its subject, source and the relationship between the subject and the source of the metaphor and each metaphor image was associated with a certain theme and thus 11 different conceptual category were formed. After 58 in total metaphor were defined and the conceptual category (11) formed by these metaphors were developed and after all the data was computerized, the number of participants (f) and the percentage (%) of (58) metaphors and (11) conceptual categories were calculated.

Result

According to the results of this study aiming to reveal the perceptions of Social Studies teacher trainees about the concept of “environment” through the metaphors, teacher trainees produced 58 valid metaphors about the concept of environment. 58 metaphors formed by Social Studies teacher trainees were divided into 11 categories. So, it was seen that 29,83 % of teacher

trainees perceived the concept of environment as an impression of “importance”, 22,65 % as “reflectance”, 20,99% as “variation”, 14,91% as “protection”, 13,25% as “life”, 13,81% as “uncertainty”, 18% as “functionality”, 2,76% as “temperance”, 2,76% as “beauty”, 1,10% as “happiness and peace”, 1,10% as “love”. The metaphors preferred by the teacher trainees of social studies most were respectively; human 11,60%(21 teacher trainees), home 7,73%(14 teacher trainees), life 7,18% (13 teacher trainees), family 6,62% (12 teacher trainees) and mother 5,52% (10 teacher trainees). 33 of the metaphors obtained in the study were produced by only one participant. The metaphors about the “environment” preferred by the students most in the study of Aydın (2011) were life (77 students), breath (29 students), home (28 students), and living (18 students).